

Cnezi ardeleni și voievozi munteni în raporturi cu Sibiul

Dr. Constantin ITTU

În peisajul cultural al Sibiului, „capitală culturală europeană 2007”, s-a desfășurat, între 14 și 16 septembrie, a 42-a ediție a Sesiunii științifice anuale a Societății de Studii Transilvane (*Arbeitskreis für Sienebürgische Landeskunde*), societate cu profil istoric, având sediile la Heidelberg și Sibiu. Vorbim despre o veche reuniune științifică de profil cultural a cărei an de debut a fost 1841 și care astăzi își desfășoară activitatea

puțin) o parte din subiectele tratate la sesiune și cu maniera de abordare a temelor, ne permitem, în rîndurile care urmează, să facem o incursiune în ținuturile Sibiului, un Sibiu de la sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Aflăm din *Socotelile orașului Sibiu*¹ că la 15 septembrie, respectiv la 1 octombrie 1495, a fost trimis un sol la Buda, în legătură cu *moartea voievodului transalpin*, și un altul în Țara Românească *pentru noul voievod*. Voievodul răposat în toama aceluia an a fost Vlad Călugărul, noul domn fiind Radu cel Mare, fiul precedentului. Pentru a lămuri, fie și succint, problemele de genealogie voievodală și succesiune dinastică sud-carpatină din acel arc cronologic, menționăm faptul că Vlad Călugărul a fost căsătorit de două ori: prima dată cu Smaranda, din neam de boieri, care s-a călugărit mai târziu, luînd numele de Samonida, iar a doua oară cu Rada, care s-a călugărit, la rîndul ei, numele de călugărie fiind Eupraxia. Printr-un document din 11 iunie 1520, Neagoe Basarab confirmă mănăstirii Snagov tot ce-i dăduse *monahia Eupraxia ce a fost mama lui Vlăduț voievod*. În afară de acest Vlăduț, Vlad Călugărul a mai avut, dar din prima căsătorie, cu Smaranda, pe Radu, viitorul Radu cel Mare, care va succeda tatălui la domnie, pe Mircea, al cărui nume figurează atît în pisană schitului Babele, cît și într-un document din 15 septembrie 1497, cu titlul de *voievod*, pe Vlad, care a murit de tînăr, din moment ce într-un document din 4 februarie 1488 este arătat ca *răposat*, precum și o fată, Caplea, măritată succesiv cu doi boieri munteni.² Radu cel Mare, *noul voievod din Socotelile ora-*

în două țări (România și Germania) și în trei limbi (română, germană, maghiară). În prima zi a lucrărilor, în plen, au fost abordate trei mari teme. *Sibiul și Imperiul Habsburgic*, urmat de *Sibiul și Țările Române* și, în final, de *Sibiul și Imperiul Otoman*.

Din dorința de a familiariza cititorii cu (cel

șului Sibiu pe anul 1495, fusese asociat la domnie de tatăl său, după cum o dovedesc hrisoavele din 29 august 1492 și 16 martie 1494. Nu intrăm în amănunte legate de orientarea politică a lui Radu Voievod - se știe că era una filo-otomană, - ci ne rezumăm să precizăm că, pe de o parte, i-a păstrat în divan pe boierii "moșteniți" de la părintele său - inclusiv pe puternicii Craiovești, - iar pe de alta, că a stat mai mult la Tîrgoviște decît la București, ambele aspecte fiind importante pentru destinația misiunilor solilor Sibiului.

Din Tîrgoviște, voievodul muntean a emis cincizeci de hrisoave și porunci, iar din București, treisprezece, cu precizarea că între 28 ianuarie 1501 și 20 ianuarie 1505, cu alte cuvinte, pe parcursul a patru ani, toate actele de cancelarie sînt emise la Tîrgoviște. Desigur, Radu Vodă a aplicat și el principiul *domniei itinerante* - cunoscut, chiar comun în Europa medievală, desigur, cu variante locale de traseu, de tradiții și de coordonate cronologice, - printre localitățile menționate ca loc de emitere a unor acte oficiale numărîndu-se Craiova, Cornățel - nu se știe care dintre ele: de la Dunăre, din Dombovița sau un altul - de la mănăstirea Glavacioc, iar exemplele ar putea continua. În prima parte a domniei, Radu voievod s-a deplasat călare, iar din 1501 - anul din care boala, podagra, l-a făcut să sufere mult - mai mult cu rădvanul.³ Datorită faptului că cel puțin o parte dintre fiii săi vor avea relații personale cu Sibiul - nu mediate, nu prin soli - ne îngăduim să zăbovim cîteva clipe asupra familiei

și descendenților lui Radu cel Mare. El a fost căsătorit, încă înainte de a lua domnia, cu Cătălina, de la care a avut mai mulți copii. Se cunosc trei băieți, Vintilă, Petru și Mircea, și trei fete, Anca, Boba și Cîrstina. Cei trei băieți au domnit, toți trei, în Muntenia. Vintilă, care înainte de domnie a fost *județ* (primar) la Slatina, a fost poreclit de către contemporani *Io Braga voievod*, datorită predilecției avute pentru această băutură răcoritoare. Petru s-a călugărit sub numele de Paisie, iar cînd a ajuns la domnie a luat numele tatălui său, nume tradițional de domn în dinastia Basarabilor, motiv pentru care este cunoscut în istoriografie ca Radu Paisie (1535 - 1545). Cel de-al treilea fiu este cunoscut ca domn sub numele de Mircea Ciobanul. În afara acestor trei *feciori* (fii legitimi), Radu cel Mare a mai avut și doi *copii* (bastarzi), pe Bădica și pe Radu de la Afumați, cel de-al doilea fiind menționat în continuarea lucrării noastre, pentru legăturile sale cu Sibiul.

În februarie 1508, boala voievodului se agravase, aceasta și pe fondul alimentației nepotrivite: carne, vînat, pește, context în care acesta le scrie sibienilor, pe 29 ale respectivei luni, în legătură cu medicul său Francisc (*Franciscus phisicus*). Radu cel Mare va trece la cele veșnice în cursul lunii aprilie, după 23, adică după Paști.⁴

La moartea lui Radu cel Mare era *price* (pricină) *între boieri pentru domn, pă cine ar pune*⁵ pe Danciu, fiul lui Basarab cel Tînăr, sau pe Mihnea - ulterior supranumit *cel Rău* -, agreat de turci; a reușit ultimul. La începutul cîrmuirii a fost liniște, iar Mihnea scrie sibienilor, în iunie 1508, că toți boierii sînt cu el. Nu chiar toți, căci unii, precum Neagoe Basarab - descendent pe linie maternă din banii Craiovești, puternici aproape cît voievozii din Tîrgoviște - au rămas în Transilvania, în refugiu. Fie că au fost prudenți, fie că aveau informații pe care noi azi nu le avem, cert este că la puțin timp de la luarea domniei, Mihnea Vodă a ajuns în conflict cu demnitarii săi. Chiar de la 1 ianuarie 1509, brașovenii scriu sibienilor despre uciderea unor boieri din porun-

ca domnitorului și despre cruzimile acestuia. Afirmările sunt întărite de o însemnare marginală pe un Minei aflat la Sofia, care conține următoarea informație: *anul 7017 [1509] când a ucis Mihnea Voievod pe boierii munteni*. Letopisețul Cantacuzinesc este de-a dreptul tranșant în această privință: *prinse pe toți boierii cei mari și aleși și-i munci cu munci [chinuri], cu multe munci și cumplite... iar el se îmbogățea și creștea ca chedrul [cedrul]*.⁶ Cât despre boierii din neamul Craioveștilor, rămași în Țara Românească – rude, cum spuneam, ale lui Neagoe Basarab – auzind că Mihnea Vodă cel Rău a pus la cale pieirea lor prin vicleșug, s-au refugiat în sudul Dunării, cu ceva *avuție și oameni cât putură*. Ca represalii, voievodul muntean *în pizmă le-a ars curțile și casele le-au răsăpît*. La scurt timp, Craioveștii vin cu oaste asupra lui Vodă și îl alungă din domnie, în octombrie 1509. Probabil, în februarie 1510, Neagoe Basarab – viitorul domn – îl surprinde la Cotmeana pe Mircea, fiul și asociatul la domnie al lui Mihnea Vodă cel Rău, și-l obligă să fugă, împreună cu o slugă, *pe o fereastră, noaptea, dăscuți, dăscinși și fără ișlice*.⁷ Mircea reușește să scape de urmăritorul său și ajunge la Sibiu, unde îl precedase tatăl său. După cum bine se știe, Mihnea Vodă cel Rău este asasinat (*pumnat* zice Constantin Gane)⁸ în plină stradă de trei boieri munteni, pe când se întorcea de la biserică. Asasinii sînt, la rîndul lor, uciși de Mircea și de orășeni. Piatra de mormînt a domnitorului ucis se află, azi, în Ferula Bisericii Evanghelice din Sibiu.

Tănărul Mircea, pe care tatăl său și l-a asociat la domnie, a rezultat din prima căsătorie a lui Mihnea Vodă cel Rău cu Smaranda. Cu a doua soție, Voica, voievodul muntean a avut mai mulți copii, între care Ruxandra, viitoarea soție a voievodului moldav Bogdan al III-lea (1504 – 1517), feciorul și urmașul lui Ștefan cel Mare la tronul Moldovei.⁹ Doamna Voica, rămasă văduvă după asasinarea lui Mihnea Vodă, s-a așezat cu

copii la Sibiu. Pe Mircea, fiul vitreg – cel care va deveni tatăl lui Alexandru și al lui Petru Șchiopul – l-a sprijinit permanent pentru a recupera tronul părintelui său, iar pe domnița Ruxandra a măritat-o de două ori. Primul soț al tinerei domnițe a fost un boier muntean, logofătul Dragomir, care și-a pierdut viața, probabil, în mai puțin de un an de la nuntă, într-una din luptele pe care cumnatul său Mircea le-a dus fără succes pentru recăpătarea domniei. Căsătoria s-a celebrat la Sibiu, de unde doamna Voica le-a cerut brașovenilor să-i

trimită ceștile splendide comandate de răposatul său soț, cești ce urmau a face parte din trusoul, din zestrea Ruxandrei. Cel de-al doilea soț a fost de *os domnesc*, cum am menționat deja, fiind vorba despre Bogdan al III-lea, domnul Moldovei. Și această căsătorie a fiicei de voievod nu a adus urmași și a durat doar patru ani, încheindu-se prin moartea prematură a soțului princiar în 1517. Văduvă pentru a doua oară, Ruxandra, fosta mireasă din Sibiul medieval – Sibiu medieval ale cărui urme, umbre și patină de epocă se păstrează pînă astăzi – dispăre din istorie.¹⁰

La numai cîțiva ani după refugierea lui Mihnea Vodă cel Rău cu întreaga-i familie în Sibiu, Neagoe Basarab (1512 – 1521) ajunge domn al Țării Românești. Acesta, ca boier, a ocupat mai multe demnități în timpul domnitorilor care l-au precedat la domnie, fiind postelnic (din ianuarie 1501), mare postelnic (din decembrie 1501), ulterior, mare comis (24 aprilie 1510 – 28 noiembrie 1511).¹¹ Ca remarcă de natură heraldică, amintim, fie și în treacăt, faptul că sigiliul său din acei ani cuprindea un scut împodobit cu un corb.¹² Despre Neagoe cronicile spun că ar fi fost *fiul din păcate domnești* (bastardul) lui Țepeluș Vodă cu Neaga, soția vornicului Pîrvu, din puternica familie a boierilor Craiovești, acel neam de

bani ai Olteniei despre care se afirma că erau tot atît de puternici ca şi voievozii din Tîrgovişte. Neagoe a fost căsătorit cu Elena - Despina, din neamul despoţilor sîrbi Brancovici, tînăra fiind, în acelaşi timp, şi nepoata mitropolitului Țării Româneşti, Maxim Brancovici (cu numele de botez Gheorghe pe cînd mai era laic). Din căsătoria celor doi au rezultat trei băieţi (Teodosie, Petru, Ioan) şi trei fete (Stana, Ruxandra şi Anghelina), ultimii doi feciori şi Anghelina murind în fragedă vîrstă. După moartea în scaun a lui Neagoe Basarab, urmează la tron fiul său Tedosie, minor pe atunci, în două scurte domnii, una între septembrie şi decembrie 1521, a doua în 1522¹³.

La începutul domniei lui Neagoe Basarab, relaţiile cu Moldova erau încordate din pricina faptului că Bogdan al III-lea, soţul Ruxandrei mai sus pomenite, l-a sprijinit pe Mircea, cumnatul său, să-şi recapete domnia. Mai tîrziu însă relaţiile s-au îmbunătăţit, prilej de a fi cimentate prin înrudiri dinastice, înrudiri care ţineau atunci locul raporturilor abstracte de politică externă din zilele noastre. Din dorinţa de a găsi pacea cu vecinul său moldovean, Neagoe Basarab a făcut o înţelegere cu Bogdan Vodă - să-i dea în căsătorie lui Ştefăniţă - viitorul Ştefăniţă Vodă (1517 - 1527), feciorul lui Bogdan, pe una din fetele sale, înţelegere încheiată pe cînd copiii erau mici. Convenţia prevedea că Ştefăniţă îşi putea alege pe care din fete o vrea, de care îi va fi lui drag. Cum atît Neagoe Basarab, cît şi Bogdan au murit tineri, doamna Elena - Despina s-a retras la Sibiu cu cele două fete, Stana şi Ruxandra, încă minore. În 1525, Ştefăniţă Vodă urma să vină la Sibiu să-şi aleagă mireasa, dar din motive care nu au nici o relevanţă aici, n-a mai venit. În schimb, Radu de la Afumaţi, domnul Țării Româneşti, a onorat invitaţia doamnei Despina, trimisă şi lui prin intermediul voievodului Transilvaniei. Radu Voievod s-a îndrăgostit de cea mai mică dintre domniţe, de frumoasa Ruxandra, şi s-a căsătorit cu ea, luînd-o imediat la Tîrgovişte. Se vede treaba că în situaţia creată, Ştefăniţă s-a simţit umilit, căci cei doi se războiesc, ca, în final, domnul Moldovei să o ia în căsătorie pe domniţa

Stana ¹⁴.

Doamna Elena - Despina, măritîndu-şi fetele după cei doi voievozi, unul Basarab, celălalt Muşatin, nu le-a urmat pe nici una dintre ele, ci a rămas în burgul de pe Cibin. După numai cîţiva ani, mai precis după moartea viforoasă a cruntului Ştefăniţă - care, printre alţii, l-a ucis pe Luca Arbore, considerat, pe bună dreptate, al doilea părinte al său, precum şi pe nevîrstnicii feciori ai acestuia, Toader şi Nichita - Stana se întoarce la Sibiu. Doi ani mai tîrziu, mai precis în 1529, moare şi Radu de la Afumaţi, iar văduva sa, Ruxandra, vine, la rîndu-i, lîngă mamă. Stana se călugăreşte, primind numele de *Sofronia*, iar Ruxandra se va recăsători tot cu un Basarab, Radu Paisie, care a domnit în Muntenia între 1535 şi 1545.

După atîţia ani petrecuţi la Sibiu - această Genevă a Evului Mediu zonal, unde înţîlnim, secole de-a rîndul, refugiaţi politici din Muntenia, Moldova ori din alte ţinuturi - doamna Despina îşi urmează fiica în Țara Românească, vieţuind acolo între 1541 şi 1545. Dar, după ce acest al treilea ginere al ei pierde domnia - fiind trimis de otomani în exil la Alexandria Egiptului, unde nu ştim dacă a putut să o ia pe Ruxandra cu el - doamna Elena-Despina se întoarce la Sibiu şi se călugăreşte, fiind cunoscută de acum încolo - adică pînă a trecut la cele veşnice, în 30 ianuarie 1554 - sub numele de *monahia Platonida*¹⁵.

Dar relaţiile Sibiului cu Țările Române s-au datorat nu numai boierilor, voievozilor, doamnelor ori domniţelor refugiaţi ori refugiate în oraşul transilvan, ci şi unor fruntaşi ai românilor din Mărginimea Sibiului şi din Scaunul Tâlmaciului. Din izvoarele scrise s-au putut identifica 42 de cnezi şi fruntaşi ai satelor româneşti din Scaunele Sibiu şi Tâlmaciu, care între anii 1492 şi 1510 au fost trimişi în Țara Românească şi Moldova, într-un număr total de 73 de misiuni diplomatice, informative, comerciale ori pentru apăsarea sau chiar rezolvarea unor litigii. Între 1520 şi 1549, nu mai puţin de optsprezece cnezi sînt menţionaţi în documente sibiene ca îndeplinind

nici mai mult nici mai puțin decât 59 de astfel de misiuni.

Lista acestor mesageri români în slujba Sibiului medieval fiind prea mare, am operat o selecție, menționând, pentru început, câțiva cnezzi, iar, ulterior, rezumându-ne a-i prezenta numai pe doi dintre aceștia. La o primă selecție, amintim pe cneazul Alăman din Rășinari, menționat ca îndeplinind trei misiuni dincolo de munți în 1497, una în 1503 și două în 1504, cneazul Dumitru din Săliște, care, între 1504 și 1510, a îndeplinit douăsprezece misiuni diplomatice în Țara Românească, cneazul Iltu din Vale, menționat în documentele sibiene între 1506 și 1509, ultima atestare aflându-l sol la Curtea domnească din Țara Românească. Un cneaz care pare să fi dat dovadă de reale însușiri diplomatice, dat fiind numărul și varietatea acțiunilor duse la bun sfârșit este Ioan din Rășinari. În 1526, el trece munții în Muntenia de șapte ori, același lucru realizându-l și în anii 1528 și 1529. Cneazul Opriș din Cacova (Fîntînele), care, întorcîndu-se din Muntenia în 1521, aduce vestea, că Mehmed Beg s-a întors în părțile Severinului, este trimis în 1524 la voievodul muntean pentru a obține învoire ca vitele și oile din Ardeal să pască în munții din Țara Românească. Cneazul Opriș mai apare în documente în 1526, cînd cade la învoială cu banul Munteniei în privința unor pagube.¹⁶

Rezumîndu-ne, cum am arătat mai sus, a prezenta cu mai multe amănunte numai pe doi dintre cnezii din Mărginimea Sibiului, începem prin a menționa o scrisoare a lui Radu cel Mare, din păcate nedată, adresată *fraților noștri cinstiți și iubiți prieteni și deaproape vecini, burgărmășterului [primarului] și județului crăiesc și celor doisprezece pargari [consilieri] din Sibiu*, dîndu-le de știre despre toate lucrurile cerute *prin omul domniei voastre Dumitru*¹⁷.

După cum reiese din conținut, statutul ori locul de obîrșie al celui Dumitru nu este clar. Istoricul Ioan Lupaș, de felul său din Săliștea Sibiului, bazîndu-se pe registrele de *Socoteli* ale orașului Sibiu, afirmă că este vorba despre cneazul Dumitru din Săliște. Acest fruntaș român local

este pomenit de documente respective de mai multe ori, prima însemnare fiind cea din 22 iunie 1504, cînd a primit din vistieria orașului trei florini pentru misiunea îndeplinită pe lîngă Radu cel Mare, căruia sibienii îi trimiseseră niște scrisori, neratînd și prilejul de a-l felicita pentru reîntoarcerea în țară. Ioan Lupaș susține că este vorba despre întoarcerea de la Poarta otomană, unde domnitorul era obligat să se ducă anual *să săru-te mîna sultanului*, cum afirmă trimisul Veneției la 1503.¹⁸

La începutul anului 1506, mai precis pe 7 februarie, cneazului Dumitru din Săliște i s-a oferit aceeași sumă de trei florini drept cheltuială de drum pentru solia îndeplinită pe lîngă Radu cel Mare cu scopul de a culege noi știri – *ad sciscitandas novitates* – precum și pentru a insista în pedepsirea unor „răufăcători” – *ratione malefactorum exterminandorum*¹⁹.

În momentul în care voievodul muntean a aflat despre pagubele pricinuite unor ardeleni de niște munteni *făcători de rele*, a dat dispoziție ca păgubiților să le fie restituită *toată averea, pînă la un fir de păr de dragul prieteniei* pe care ținea să o cultive și mai departe cu sibienii. Este posibil, susține mai departe Ioan Lupaș, că motivarea cheltuielii de trei florini, înregistrați în *Socotelile* Sibiului din 7 februarie 1506, coroborată cu scrisoarea voievodului, permit să se tragă concluzia că solia lui Dumitru, cneazul de Săliște, a fost una reușită.

În același an, cneazul săliștean a primit cîte trei florini din vistieria orașului Sibiu, la 21 martie, 24 aprilie și 31 mai, pentru drumurile sale spre Țara Românească, cu scopul de a contribui la promovarea unor chestiuni de interes obștesc, spune Lupaș, și de a culege informații despre turci – *pro sciscitandis novitatibus Turcorum*, precum și alte noutăți – *pro investiganda novitatibus*²⁰.

Scrisoarea diplomatică încredințată cneazului Dumitru în toamna lui 1507, pe 14 octom-

brie, pare a fi foarte importantă, fiindcă solul sibienilor a fost trimis în Muntenia să culeagă știri despre conflictul dintre Bogdan cel Orb al Moldovei și Radu cel Mare al Țării Românești – *ad explorandas dissensiones ambarum waydarum Moldaviensis et Transalpinensis*. Cu acest prilej, ardeleanul nostru a avut posibilitatea să ajungă în tabăra munteană – *usque ad castra prefectus est* –, să afle mai multe amănunte despre așa-numitul „Roman Vodă”, pretendentul la scaunul Moldovei, pe care Radu cel Mare îl sprijinea în defavoarea lui Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare. Conflictul care era gata să degenereze în război a fost aplanat în chiar același an, 1507, de Maxim Brancovici, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei. Se pare că misiunea solului sibian a fost destul de dificilă, dacă analizăm contextul în care s-a desfășurat și dacă ținem seama că, de data aceasta, burgul i-a plătit nu trei, ci patru florini²¹.

La 6 iunie 1507 a primit din nou trei florini pentru culegerea unor informații relative la turci – *pro sciscitandis novitatibus Turcorum* –, după care, la 30 iulie din respectivul an, a primit tot trei florini pentru știri – *in eisdem negotiis sciscitandis*²².

Trimis din nou în Țara Românească să culeagă informații proaspete despre situația politică de acolo, nu singur, ci împreună cu un oarecare Lațcu – *Misso eodem tempore Laczkone et Demetrio knesio ad partes Transalpinas ad* –, în Socotelilie orașului Sibiu din 24 noiembrie 1507 apare pentru această acțiune o cheltuială de șase florini, câte vreme, fiind chemat în anul următor (1508) la o consfătuire la Sibiu împreună cu preotul din Rășinari, fiecare a primit de cheltuială câte 25 de dinari²³.

În aceleași Socoteli ale Sibiului apare înregistrată, la 21 noiembrie 1509, și cheltuiala de trei florini datorată misiunii cneazului Dumitru la Curtea lui Mihnea Vodă cel Rău pentru a afla în ce măsură se poate confirma (sau infirma) zvonul conform căruia turcii ar plănui un război împotriva voievodului sud - carpatin²⁴.

Alte două misiuni diplomatice ale reprezentantului micii nobilimi din Mărginimea Sibiului

menționate în registrele în discuție sînt cele din 20 iulie, respectiv din 7 septembrie 1509, de data aceasta pe lîngă banul Craiovei. Misiunea din iulie avea ca scop să afle, și să transmită sibienilor, motivele care i-au determinat pe români să pornească împotriva Severinului, osteneală pentru care a primit doi florini. În septembrie, în schimb, a primit (doar) doi florini pentru veștile aduse din partea banului Craiovei²⁵.

Se consideră că o scrisoare nedată a banului Barbu este în strînsă legătură cu aceste ultime două călătorii ale cneazului săliștean. Databilă în vara sau toamna anului 1509, scrisoarea demnitarului muntean este privită ca un răspuns la una din scrisorile sibienilor transmise lui, cum arătam deja, fie cea în iulie, fie cea în septembrie ale acelui an. Scrie banul: *Și pe un asemenea om trebuie să-l hrăniți domnia voastră, căci poartă bine vorbele și ale voastre și ale noastre. Și mulți oameni mi-ați trimis domnia voastră, dar un om mai bun decît pe Dumitru nu mi-ați trimis. Și îmi este drag și vă slujește bine și drept, așa să știe domnia voastră*²⁶.

Un alt reprezentant al nobilimii românești ortodoxe din Mărginimea Sibiului a fost cneazul Ittu din Vale, pe care îl găsim menționat în registrele de socoteli ale vechiului burg sibian de patru ori între 1506 și 1509²⁷. Prima sa mențiune documentară este cea din 22 decembrie 1506, cînd găsim următoarea notă: *Valea, reprezentată prin Ittu, cneazul, în aceeași zi, 3 florini și 40 dinari*²⁸. A doua atestare documentară este cea din 1 ianuarie 1508, cînd aflăm că, *în aceeași zi s-a înfățișat Ittu, cneazul din Vale*, care a primit 4 florini și 60 denari²⁹. Mențiunea din 15 octombrie 1509 este mai clară, în sensul că e mai puțin sumară, ea informîndu-ne că *s-a dat unui român, pe nume Ittu*, care a cercetat pagubele făcute de niște țîlhari care au pus foc în Sîngătin, suma de 1 florin³⁰. În fine, ultima dată cînd cneazul vălean apare în Socotelile orașului de pe Cibin poartă data de 6 noiembrie 1509 și este cea mai importantă atît pentru istoria familială, cît și în economia acestei lucrări, deoarece este vorba despre o veritabilă misiune diplomatică în Țara Româ-

nească la Mircea Vodă, fiul și urmașul la tron al lui Mihnea Vodă cel Rău: *Ittu cneazul, pătrunzând în ținutul transalpin, a dus o scrisoare către Mircea voievod, drept pentru care a primit ca recompensă pentru cheltuieli 0 florini și 32 dinari*³¹.

Evident, se cuvine să ne întrebăm dacă la nivelul orașului Sibiu se afla un personaj sau un grup de persoane care să se ocupe, prin redactări ori prin traduceri, de corespondența – să-i zicem – diplomatică purtată cu voievozii munteni. Răspunsul este afirmativ, iar cel mai ilustru reprezentant al unui astfel de serviciu – chiar dacă nu acoperă, cronologic, timpul cnezilor Dumitru din Săliște și Ittu din Vale – a fost Philippus Pictor [Maler], alias Filip Moldoveanu, care apare în *Socotelile* Sibiului între 1521 și 1554. Este adevărat că registrele respective ni-l înfățișează ca sol în voievodatul muntean între 1539 și 1547 – de cinci ori numai în 1541 – dar statutul său nu era de sol, ci de scrib pentru scrisorile în limba română a Magistratului orașului (*interpretes litterarum valachicalium* sau *pictor et scriba litterarum valachicalium*)³². Din chiar prima mențiune documentară, cea din 13 februarie 1521, aflăm că Philippus Pictor a primit 4 florini din partea Magistratului orașului Sibiu pentru *scrierea și redactarea unor scrisori valahe*³³, iar însemnările anului 1525 ni-l înfățișează ca angajat permanent al Magistratului, cu un salariu fix³⁴, un salariu care crește de la suma de 6 la 8 florini anual. Desigur, în absența acestuia, sașii sibieni au făcut apel la alți cunoscători în materie, cum a fost cazul preotului din Rășinari, care, în 1525, a tradus niște *scrisori valahe* primind din partea orașului 1 florin, sumă cu care este plătit și în 1526, tot pentru traduceri.

Se cuvine a preciza aici că Filip Moldoveanu este cunoscut în istoria literaturii române vechi pentru activitatea sa de traducător și tipograf la Sibiu, el fiind primul tipăritor de cărți românești din Transilvania: *Catehismul românesc* din

1544 – pentru care, la 19 iulie 1544, a primit 2 florini de la sfatul orașenesc³⁵.

Firește, se cuvine să ne întrebăm cam ce însemnau sumele plătite cnezilor, cât valorau la nivelul “pieței” de atunci? Pentru a încerca să aflăm răspunsul, am luat ca reper situația din Brașov, unde, pentru doi florini, se putea cumpăra, în epoca respectivă, postav de Nurnberg pentru două rînduri de haine³⁶.

* * *

Nu trebuie să ne imaginăm că fruntașii românilor din zona Mărginimii Sibiului au avut de îndeplinit – dacă nu în exclusivitate, atunci în mare parte – numai misiuni diplomatice la sud de Carpați. Cnezii respectivi, cei de la de la cumpăna secolelor XV – XVI fiind obiectul preocupărilor noastre imediate, erau trimiși la domnii Țării Românești să trateze o chestiune economică extrem de clară. În situația în care românii din părțile de munte ale zonei Sibiului erau „economi de oi” – termenul le aparține și azi mărginenilor, îl folosesc și se mândresc cu el – sașii solicitau voievozilor permisiunea ca românii în discuție să-și poată duce turmele, fie la vârat, fie la iernat, în Țara Românească.

Cu cât erau mai multe oi, cu atât era mai bine pentru toată lumea: lîna era mai multă, prilej pentru sași să facă mai mult postav pe care să-l poată vinde mai ieftin pe piața sud - carpatică. Produsele din lîna prelucrată, vîndute în astfel de coordonate economice, duceau la o abundență a ofertei, abundență care, e adevărat, genera scăderea prețului, dar astfel ridica atât cifra cumpărătorilor munteni, cât și pe cea de afaceri a sibienilor. În paranteză fie spus, această concepție economică va fi întilnită secole mai târziu în altă parte a Europei, în Platforma Partidului Laburist din Marea Britanie, în perioada dezbaterilor pentru legea salariului minim³⁷.

Note:

- ¹ Cartea se găsește în Biblioteca Brukenthal la cota II 48095 și are următorul titlu: *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation 1380-1516* (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus der sächsischen Archiven, Bd. 1, Abt. 1: Rechnungen 1) , Hermannstadt [Sibiu], 1880.
- ² C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, pp. 200–201.
- ³ *Ibidem*, p. 202.
- ⁴ *Ibidem*, p. 206.
- ⁵ *Ibidem*, p. 223.
- ⁶ *Ibidem*, p. 224.
- ⁷ *Ibidem*, p. 225.
- ⁸ Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Iași, Junimea, 1971, p. 41.
- ⁹ Constantin Ittu, *Refugee Princesses of Wallachia in Sibiu/Hermannstadt (Transylvania) in the 16th century*, în "Kobieta w kulturze sredniowiecznej Europy", Poznań, 1995, pp. 251–254, la p. 252.
- ¹⁰ Gane, *op. cit.*, pp. 41–43.
- ¹¹ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV–XVIII, București, 1971, p. 74.
- ¹² Constantin Ittu, *Soții de voievozi munteni din secolul al XVI-lea refugiate sau călugărite la Sibiu*, în „Îndrumătorul Bisericesc”, Anul 148, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 2000, pp. 176–180, la p. 179.
- ¹³ Giurescu, *op. cit.*, p. 232.
- ¹⁴ Ittu, *op. cit.*, p. 179.
- ¹⁵ Idem, *Refugee Princesses*, p. 254.
- ¹⁶ *Mărginenii Sibiului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 36. (Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, Muzeul Brukenthal).
- ¹⁷ Ioan Lupaș, *Din relațiile Transilvaniei cu Țara Românească: activitatea cneazului Dumitru din Săliște*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, IV, 1961, Editura Academiei Republicii Populare Române, pp. 69–74, la p. 69.
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 70; *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven*, vol I: *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt 1380–1516*, 1880, p. 414: „1504 Iunii 22” Eodem die Demetrio knesio per dominos consules ad Vaivodam Transalpinum misso cum litteris ad referendum de congratulatione sui adventus et de novitatibus expensae flor. 3.
- ¹⁹ *Quellen*, p. 427.
- ²⁰ Lupaș, *op. cit.*, p. 71, *Quellen*, pp. 429 și 431.
- ²¹ Idem, *Ibidem*, p. 435.
- ²² Idem, *Ibidem*, pp. 466, 468.
- ²³ Idem, *Ibidem*, p. 483: *ad partes Transalpinas ad explorandas novitates per dominum Johannem Wall locumtenentem, expensae flor. 6 den.0* și p. 495: *Demetrius kneess et popa de Steterdorff fuerunt vocati per dominos, eisdem pro expensis assignavit dominis magister civium flo. 0 de. 25*.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 72, *Ibidem*, p. 531: *ad Myhne vaivodam Transalpinensem, ut novitates exploraret, quoniam ferebatur Thurecos contra eundem venturos*.
- ²⁵ Idem, *Ibidem*, p. 536: *ad partes Transalpinas causa explorationis videlicet un Banum expensae 2 flor.*
- ²⁶ Idem.
- ²⁷ Constantin Ittu, *Cnezi din Scaunul Săliște sau tradiție istorică și inginerie socială în heraldica sibiană*, în „Arhiva Genealogică”, III (VIII), nr. 3–4, Iași, 1996, pp. 249–254, la p. 250.

- ²⁸ *Ibidem*, p. 451.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 492: *Eodem die praesentavit Gyttel knesius de Grawendorff, flor 4 den 60.*
- ³⁰ *Ibidem*, p. 536: *Item dedit uni Wolacho Gyttul nomine, quod explorarat latrones illos, qui incendium fecerand in Kyse-nyed ut minati sunt illis de Ludas, flor 1 den 0.*
- ³¹ *Ibidem*, p. 530: *Gyttul knesio ad Transalpines intrandi, qui unas litteras Myrchaе vaivode tulit, assingnavit in subsidium expensarum feria quatra, flor 0 den 32.*
- ³² *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551–1553*, studiu introductiv și fillogic de Emil Petrovici, studiu introductiv istoric de L. Demeny, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, pp. 92–95.
- ³³ *Philippo pictory pro scribendis et exponendis literis Olachicalibus dati sunt fl. 4 d. 0* (*Ibidem*, p. 92, n. 41; cf. A. Huttman, P. Binder, *Contribuții la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, în „Limbă și literatură”, vol. XVI, București, 1868, p. 150).
- ³⁴ *Evangheliarul slavo-român*, p. 93; *M. Philippo pictori pro laboribus suis et literarum olachicalium interpretationem in sortem stipendii soluti sunt fl. 8* (Huttmann, Binder, *op. cit.*, p. 150).
- ³⁵ *Ibidem*, p. 87.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 95.
- ³⁷ Pentru mai multe aspecte de natură economică: N. Georgescu-Roengen, *Legea entropiei și procesul economic*, București, 1979, cap. XI Știința economică: câteva concluzii generale, pp. 508–584.